

किशोरावस्था अन् वैवाहिक जीवन यांसंबंधीचे संस्कार

卐

मनोगत

卐

आदर्श जीवनाचा पाया उत्तम संस्कारांवरच अवलंबून असतो. सुसंस्कारांविना मनुष्याचे जीवन भरकटलेल्या नौकेप्रमाणे असते. उत्तम संस्कारित नागरिकच निकोप समाज आणि पर्यायाने आदर्श राष्ट्र घडवू शकतात. आदर्श नागरिक बनण्यासाठी व्यक्तीवर लहानपणीच सुसंस्कार होणे आवश्यक असते. मुलांचे वय जितके लहान, तितके त्यांवर संस्कार करणे अधिक सोपे असते. मुले अनुकरणप्रिय असतात. वडीलधाऱ्यांचे चालणे, बोलणे, हसणे, रागावणे अशा प्रत्येक कृतीचे मुले नकळत अनुकरण करतच असतात. त्यामुळे पालकांनी आपली प्रत्येक कृती, प्रत्येक शब्द आणि प्रत्येक विचार चांगला आहे का, याविषयी जागरूक रहाणे आवश्यक आहे. याचाच अर्थ आपण स्वतःवरच संस्कार करणे महत्त्वाचे आहे. मुलांसमोर आपला आदर्श राहिला, तर त्यांच्यावर वेगळे संस्कार करायची आवश्यकताच नाही.

प्रस्तुत ग्रंथात विवाहानंतर पती-पत्नींनी एकमेकांशी कसे वागावे, पौगंडावस्थेतील मुलांशी पालकांनी कसे वागावे, दोन पिढ्यांतील भिन्नता दूर कशी करता येईल, आदर्श पालकांचे विविध गुण कोणते, त्याचप्रमाणे व्यक्तीमत्त्व आदर्श होण्यासाठी कृती आणि वागणूक यांसंबंधीचे कोणते नियम पाळावेत, यांविषयीचे सविस्तर मार्गदर्शन केले आहे.

सुसंस्कारित आणि आदर्श भावी पिढी निर्माण होण्यासाठी हा ग्रंथ उपयुक्त ठरो, ही श्री गुरुचरणी प्रार्थना ! - लेखक

卐

卐

अनुक्रमणिका

प्रकरण १ : पौगंडावस्था	१३
१. पौगंडावस्था म्हणजे काय ?	१३
२. पौगंडावस्थेत शारीरिक वाढ कशी होते ? आणि ती चांगली होण्यासाठी कोणती उपाययोजना करावी ?	१३
३. पौगंडावस्थेत होणाऱ्या लैंगिक वाढीचे मुलांवर काय परिणाम होतात ?	१५
४. वयात येणाऱ्या मुलांच्या मनाची वाढ आणि बौद्धिक वाढ योग्य प्रकारे होण्यासाठी त्यांना मार्गदर्शन कसे करावे ?	१५
५. मुलगा चांगला नेता होण्यासाठी काय करावे ?	१६
६. वयात येणारी मुले आणि त्यांचे आई-वडील यांच्यात बरेच वेळा खटके का उडतात ?	१७
७. वयात येणारी बरीचशी मुले कोणत्या ना कोणत्या गोष्टीच्या पाठीमागे लागलेली का आढळतात ?	१८
८. दोन पिढ्यांत अंतर असण्याची कारणे कोणती ?	२०
९. दोन पिढ्यांतील भिन्नता (तफावत) दूर कशी करता येईल ?	२३
१०. वयात येणाऱ्या मुलांशी पालकांनी कसे वागावे ?	२३
११. खलील जिब्रानचा संदेश !	२६
प्रकरण २ : महानाम्नीव्रत ते सोडमुंजीपर्यंतचे संस्कार	२७
१. महानाम्नीव्रत २. महाव्रत ३. उपनिषद्‌व्रत	२७
४. गोदानव्रत ५. केशान्त संस्कार ६. समावर्तन संस्कार	२८
प्रकरण ३ : विवाह आणि गृहस्थाश्रम	२९
१. विवाहपद्धती कशी अस्तित्वात आली ?	२९
२. विवाहाची उद्दिष्टे कोणती ?	२९

३. विवाहाचे प्रकार कोणते ?	३०
४. धार्मिक पद्धतीने विवाह का करावा ?	३१
५. वरपिता आणि वधूपिता विवाहाचे वेळी कोणते संकल्प करतात ?	३२
६. विवाहाच्या दिवशी करावयाचे विधी	३२
७. मंगलाष्टके	३३
८. विवाहाच्या प्रसंगी म्हणण्यात येणारे काही मंत्र अन् कृती	३८
९. गृहप्रवेशाच्या वेळी पत्नीच्या मनावर कोणते संस्कार करतात ?	४०
१०. वधूवर व्रत	४१
११. ऐरिणीदान	४१
१२. देवकोत्थापन आणि मंडपविसर्जन	४२
१३. विवाहानंतर पती-पत्नींनी एकमेकांशी कसे वागावे ?	४२
१४. गृहस्थाश्रमात पती-पत्नीची कर्तव्ये	४३
प्रकरण ४ : आदर्श पालक	४६
१. आदर्श पालकांचे गुणधर्म कोणते ?	४६
प्रकरण ५ : चालीरीती	५०
१. चालीरीती अनुसरणे योग्य आहे का ?	५०
२. पूर्वापार बाळंतिणीची खोली अंधारी का असते ?	५१
३. नवजात मूल अन् आई यांना प्रतिदिन स्नानानंतर धुरी का देतात ?	५२
४. धार्मिक उपवास करण्याचे लाभ कोणते ?	५२
५. सूर्याला देवता का मानतात ?	५३
६. मंत्र म्हणून एखादा रोग बरा करता येणे शक्य आहे का ?	५४
७. मुलांच्या गळ्यात गंडा, ताईत इत्यादी का बांधतात ?	५५
८. गेल्या जन्मांतील पापकर्मांमुळे रोग होऊ शकतात का ?	५५
९. असाध्य रोग जडलेल्यांनी धार्मिक कृत्ये करून लाभ होतो का ?	५६

प्रकरण ६ : कृती आणि वागणूक यांसंबंधीचे नियम	५७
१. सर्वसाधारण शिष्टाचार	५७
२. स्वतःची वागणूक	५७
३. इतरांशी वागणूक	५८
४. वरिष्ठांशी वागणूक	५८
५. कनिष्ठांशी वागणूक	५९
६. साहस	५९
७. काही कृती	६०
८. काही सद्गुण	६०
९. भावनांवर नियंत्रण	६१
१०. स्वतःवर नियंत्रण	६१
११. ज्ञानेंद्रिये आणि कर्मेंद्रिये यांविषयक	६२
१२. वाचा (वाणी) विषयक	६३
१३. ज्ञानविषयक	६३
प्रकरण ७ : संस्कारांची उद्दिष्टे आणि मर्यादा	६५
१. सोळा संस्कार करण्याची उद्दिष्टे	६५
२. द्रव्यावरील आयुर्वेदातील संस्कार	६६
३. प्रत्येक माणसाचे पूर्वी मनुष्ययोनीत अनेक वेळा जन्म झाले असतांना त्याला परत शिकवावे का लागते आणि त्याच्यावर संस्कार का करावे लागतात ?	६७
४. चांगले संस्कार केल्यास मूल सद्गुणी होईल, असे निश्चित सांगता येईल का ?	७०
५. संस्कार म्हणजे सद्गुणांचा गुणाकार आणि दोषांचा भागाकार	७१
६. माणूस बुद्धीमान असून त्याला सतत चांगले वाग, लोकांना साहाय्य कर, लोकांना त्रास देऊ नकोस, असे का सांगावे लागते ? त्याच्यावर चांगले संस्कार करावयाची आवश्यकता का निर्माण व्हावी ?	७३
७. संस्कार म्हणजे काय ? ते कसे निर्माण होतात ?	७५
८. संस्कार कोठे रहातात ?	७८
९. संस्कारांचे निर्मूलन कसे करता येते ?	८१

टीप : ग्रंथात काही सूत्रांच्या शेवटी मराठी किंवा इंग्रजी संकेतांक केवळ कार्यालयीन सोयीसाठी दिले आहेत.